

Олеся Стужук
Olesia Stuzhuk

Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка
національної академії наук України
Shevchenko Institute of Literature of the National
Academy of Sciences of Ukraine
o.stuzh@gmail.com
ORCID: 0000-0001-7591-581X
<https://doi.org/10.34768/4VTM-BD03>

Nr: 2 (2020)
ISSN (on line) 2658-154X

Мемуарна проза у воєнній літературі російсько-української війни

Memoir prose in military literature of Russian-Ukrainian war

Abstract

Lately in Ukrainian literature many texts appeared about of Russian-Ukrainian war. War is actual in a literary process, she is in works of writers that did not participate in war as fighters, also as proses, poetries and dramas of combatants. Prose of combatants is examined in this article. Many authors prefer the genre of diary. But only little part of authors really conducted a diary on this war. Most authors were written in social networks. Returning from war, they used written in social networks, as basis for books. For all authors the books of that we studied, there are receptions of fiction in memoirs. We came in to the conclusion, that new memorialists modernized the genres of diary and remembrance.

Keywords: faction, military exploitation, memoirs.

Ключові слова: фекшн, комбатантська проза, мемуаристика, щоденник, нотатки, спогади.

За останні роки в українській літературі з'явилося багато творів про російсько-українську війну. Війна є актуальною у літературному просторі, вона присутня у творах

письменників, поетів які безпосередньо не брали участі у воєнних діях (Сергій Жадан, Лбов Якимчук та ін.), а також у вигляді комбатантської прози й поезії. У цій розвідці ми розглянемо саме сегмент комбатантської прози на прикладі мемуаристики.

У період, коли грамотність була рідкістю, описи, а інколи й осмислення, воєн і їхніх наслідків здійснювали літописці й хронографи. Літопис – це історико-літературний твір, у якому фіксувалися події, що відбулися протягом певного відтинку часу: народження, смерті, побудова культових споруд тощо, а також перебіг воєн або збройних сутичок. Зазвичай літописець відсторонено фіксував факт, що відбувся:

„В лѣ(то) [6535 (1027)]. Родися третии с(ы)нь Ярославу, и нарече имя ему С(вя)тославъ.

В лѣ(то) [6536 (1028)].

В лѣ(то) [6537 (1029)]. Мирно лѣ(то)”¹.

Як бачимо, зафіксовано факт народження, про 1028 рік інформації не знайшлося, а в 1029 році рік видався мирним. В іншому уривку, про святого Антонія, спостерігаємо таку картину:

„Антонии же приде Кыєву, и мышляше кдѣ жити, и походи по монастыремъ, и не возлюби, Б(ог)у не хотящу, и поча ходити по дѣбремъ и по горамъ, ища, кдѣ бы ему Б(ог)ъ показаль, и приде на холмъ, идеже бѣ Ларионъ пещеру ископаль, и възлюби мѣстыце се, и вселися в онъ, и нача молитися Б(ог)у со слезами г(лаго)ля: „Г(оспод)и, утверди мя в мѣстыцѣ сѣмъ, и да будеть на мѣстыци сѣмъ бл(а)г(осло)в(ε)ние С(вя)тыя Горы и моего игумена, иже мя постригль”. И поча жити ту, моля Б(ог)а, яды хлѣбъ сухи, и того чересь д(ε)нь, и воды в мѣру вкушая, и копая пещеру, и не дадя собѣ покоя ни д(ε)нь ни ноць, въ трудѣхъ пребывая, въ бѣдѣни и въ м(о)л(и)твахъ”².

З часом нарація літописів змінюється, з’являються нові літературні жанри, події „дублюються” у фольклорних жанрах.

Загалом, звична картина розвитку і з’яви літератури про війну наступна: художня література, мемуаристика. Як правило, в художній літературі працювали професійні письменники, з бойовим досвідом, або й без нього (наприклад, Олесь Гончар, Юрій Дольд-Михайлик), а мемуари писали відомі воєначальники й прославлені воїни. Війни, європейські зокрема, провокували появу величезної кількості художньої і мемуаристичної літератури. Зазвичай, послідовність з’яви такої літератури була

¹ *Lietopis po Ipatievskomu spisku*. Polnoie sobranie russkikh lietopisiei. Ipatievskaja letopis, Izdaniie vtoroe, S.-Peterburg 1908, s. 96.

² Там же, s. 102.

наступною: поезія на події реагувала миттєво, тож першими з'являлися вірші навіть у розпал сутичок і бойовиськ. Прозу й мемуари оприлюднювали значно пізніше, коли знаходився час на осмислення. Інколи частково події, пов'язані з війною, фіксували в діаріушах, щоденниках, як, наприклад, у „Діаріуші щоденному” Пилипа Орлика.

З доступністю освіти, а також із науково-технічним прогресом, література про війну стала доступніша у формах поезії і малої прози в розпал воєн, а в другій третині 20 століття – в повному обсязі (тобто, в усіх формах) навіть під час воєнних дій.

В українській літературі багатий досвід описування різноманітних воєн. У 20 столітті утворилася ситуація, коли українці під час обох світових воєн воювали по різні боки й за різні держави. Й ці українці залишили спогади з якими на материковій Україні змогли познайомитися тільки у 90-х роках через жорстку радянську цензуру. Власне, через доступність інформації завдяки інтернет мережі, така ситуація не повториться у демократичних культурах.

На даний час література про війну складається з художньої літератури (прози й поезії, драматургії) і мемуаристики. У цій розвідці ми розглянемо тільки прозу, залишимо поезію віршознавцям.

Формально, комбатантська проза належить до історичної літератури, однак, традиційно, в історичному романі, повісті тощо описують події, що відбуваються у віддаленому минулому, їх детально вивчено за різними джерелами й осмислено. У нашому ж випадку ми маємо літературу, яка з'являється буквально під час війни й у цій прозі фіксується досвід комбатанта, тож це явище потребує власної назви. Термін „комбатантська” практично є характеристикою автора і є завуським, оскільки не охоплює і великий шмат книжок, написаних волонтерами. Ми пропонуємо на позначення прози про війну, написаної ветеранами, бійцями й волонтерами вживати термін фекшн.

Література фекшн (англ. *faction*). В англійській мові існує слово *faction*, що на українську перекладається як фракція. Літературний термін *faction* складається з двох слів: *fact* і *fiction*; його значення: „текст, у якому, наряду з вимислом, присутні реальні

особи й факти”³, фекшн розглядають як підвид історичної літератури в якому події відбуваються не у віддаленому минулому, а, практично, тут і зараз⁴.

Мемуаристика в літературі є метажанром і характеризується публіцистичним або хронікальним викладом особою, яка була учасником описуваних подій. До її різновидів належать щоденник, нотатки, епістолярій, спогади, життєпис, атобіографія тощо. Нас цікавлять ті терміни, якими найчастіше користуються автори, а це: щоденник, нотатки (нотатник) і як додатковий – термін „спогади”.

Власне спогади – є буквальним перекладом французького *mémoires* і є синонімом до терміну мемуари, тобто авторське письмове свідчення про події, учасником або свідком яких він був.

Щоденник – „літературно-побутовий жанр, фіксація побаченої, почутої, внутрішньо пережитої події, яка щойно сталася”⁵.

Нотатки. За Валерією Пустовіт, „особливістю цієї форми є відносність хронології, нерегулярність записів, фрагментарність, епізодичність, різка зміна ракурсу зображення тощо”⁶.

Загалом література про війну є строкатою, насичена різними жанрами: Валентина Розуменко „Нескорені: інтерв’ю з Героями АТО”, Мартин Брест „Пехота”, „Пехота 2. Збройники”, Горький Лук „Так воювать ніззя”, Микола Ніколаєв „Щоденник непрофесійного військового”, Дмитрій Якорнов „То АТО. Дневник добровольця”, Назар Розлуцький „Нотатник мобілізованого” та ін.

Як видно навіть із назв, література про війну багатомовна, її пишуть українською російською мовами, навіть суржиком. Є видання одного твору двома мовами, наприклад, „Позивний “Шульга””, Олександра Суркова.

Варто зазначити ще одну характерну ознаку цієї літератури: самоцензурованість. Ось як про це пишуть автори:

„В отдельных эпизодах часть сведений умалчивается или искажается с целью соблюдения конспирации, защиты информации о местонахождении и боевых задачах подразделений и лиц в условиях АТО.

³ *Faction*. Tryb dostępu:

https://enacademic.com/dic.nsf/enwiki/957333?fbclid=IwAR37jup691gofJhJexG5Q5bEHVEXxwroCDbDP_ffL6qjyv28PNQGIUhVmU [dostęp: 19.01.20].

⁴ *Faction*. Tryb dostępu: https://alchemipedia.blogspot.com/2010/05/faction-literary-term.html?fbclid=IwAR2A6DPj2Fym7d0N_TECIoviEcTqYrDb50SY2aypa10mi1cgJEzWn6iTxmW [dostęp: 19.01.20].

⁵ *Shchodennyk*, *Literaturoznavchyi slovnyk-dovilnyk*, Kyiv 1997, s. 745.

⁶ V. Pustovit, *Ukrainska pismennystska memuarystyka 19 stolittia: natsiietvorchyi dyskurs*, dys. ... d-ra filol. Nauk : 10.01.01, Luhansk 2010, s. 97-98.

Также с целью защиты чести и достоинства каждого, о ком идет речь в повествовании, и во избежание судебных исков от описанных ли все имена, за редким исключением, упоминаются в виде инициала с точкой (например, С.), воинские звания и большинство должностей в тексте отсутствуют. Абсолютно все лица в звании выше солдата, от младшего сержанта до генерала, указаны как „насяльник”. Им может быть и командир батальона, и начальник канцелярии, и медик, и зампотех. <...> Это, конечно, вносит некоторую путанию, но зато никто из описанных лиц не может утверждать, что именно о нем или о ком-то другом, ему знакомом, идет речь”⁷.

Також тексти часто двомовні (переважно в діалогах) і з нецензурною лексикою, фактично – усні історії:

„Переживать по поводу каждого мужика с запором. Я: „да он только зашел в туалет!” Напарник: „Бля, да він там вже півгодини сидить, давай їбанем”. У большинства мужиков в туалете, слышащих щелчек предохранителя вместе с такими словами, реакция была: „Пішли нахуй, підараси йобані!” - универсальный пароль, как я понял за ночь”⁸.

Або:

„- Приве-е-ет!

- Привіт!

Обіймаємось.

- Давай переставим одну лавочку напротив другой!

- А так можна?

- Мы потом назад все вернем”⁹.

Є тексти суцільно написані суржи́ком з вкрапленнями літературної української мови:

„- Связь наприклад.

- Коли це связісти связь робили? Вони роблять тіко біспарядкі. Це від вас у мене лише сотрясеніє мозга та заїканіє зникло, а від них ізжога та мізантропія. Провода ісходять від связістів, а не входять в них. Связістам не дріт треба, а регулярна пізюля та триразове харчування на день.

Танкісти одобрітельно загугукали.

⁷ D. Yakornov, *To ATO. Dnevnik dobrovoltsa*, Kharkov 2016, s. 3.

⁸ Тамже, s. 302.

⁹ M. Petrenko, *Spokiinoi nochi*, Kharkiv 2019, s. 288.

- А ну пізданіть ще раз з танку. Може заїканіє повернеться та таблиця множення в голові восстановицца. Я, як врач, знаю, що такі випадки бували.

- А сам пиздани.

- Скудов?

- Зчередини. Лізь в машину. Але то вже вісімсот метрів дроту буде.

От жеж хитрі, курво! Але краще віддати проволоку танкістам, ніж связістам.

Пи-и-издиць!..

- От бачиш. Ізнутри танка праблема виглядає по іншому. Треба на праблему дивитися з середини, а не тіко зовні. – каже старший. – Так шо там з дротом?

Філософи вухасті.

Нє, так ваювать ніззя”¹⁰.

Більшість авторів воєнної мемуаристики віддають жанрову перевагу щоденнику. Однак, під впливом соцмереж, де більша частина й фіксувала свої враження, друковані варіанти значно змінили сталу чи класичну форму щоденника, а окремі твори, марковані як щоденник, належать іншим жанрам мемуаристики.

Найперше, ці твори присвячено короткому відтинку часу, найчастіше це 2014-2016 роки, тобто, найважчі бої, формування боєздатного війська тощо.

Тепер щодо структури. Наприклад, уже цитований тут „То АТО. Дневник добровольца” Дмитра Якорнова, складається із розділів, хоча автор зазначає: „Меня зовут Якорнов Дмитрий, 35 лет, Киев. Начинаю писать этот дневник 05.02.2015, чтобы рассказать правду про эту мобилизацию, АТО и прочее, что увижу”¹¹, і в тексті є хронологія, але Д. Якорнов розбиває датування на глави, даючи їм назву за місцем, де відбуваються фіксовані події: От автора, Дневник добровольца, Учебка в Десне, Госпиталь, F.A.Q. по мобилизаии, Учебка (продолжение), Записки недоразумения (Киев-Десна), Дневник добровольца (Чернигов), Где-то на просторах Украины, АТО, О помощи блокпостам, Байка из АТО, Дневник рядового Пушистика, Послесловие. У свою чергу, наприклад, у главі Дневник рядового пушистика з'являється вставна частина „Отчет о приятном + Байки из АТО”.

Можна відзначити певну белетризацію подачі щоденникової інформації, а в тому, що це щоденник – жодних сумнівів, автор сумлінно публікував ці дописи у фейсбуці, допоки це не викликало конфлікт із командуванням. У книжку увійшли тільки ті дописи, які публікувалися до заборони, згодом ситуація владналася, Д. Якорнов продовжив

¹⁰ Horkyi Luk, *Tak voiuvat nizzia*, Kyiv 2019, s. 45.

¹¹ D. Yakornov, *To ATO. Dnevnik dobrovoltsa*, Kharkov 2016, s. 7.

дописувати на ФБ, однак, за його ж словами: „произошли другие события, и стал я писать, как и раньше... Хотя, если честно, как раньше уже не получается. Понимая, сколько неприятностей и стресса можешь получить в результате своей „писанины“, подспудно сглаживаешь углы, умалчиваешь, искажаешь...”¹².

Подібна белетризація є і в „Щоденнику непрофесійного військового” Миколи Ніколаєва. У 80-х роках 20 століття автор щоденника служив в Афганістані, а точніше – воявав в Афганістані у складі радянського військового угруповання. Тож, грім розбивання на глави (Передмова, Повістка, Офіцери?!, Тучин, Полігон („Бродяга”), Широкий Лан, Початок, Сартана, Мар’їнка, Інтернат, Арчі, „Круг” Мар’їнка, Вихід, Про себе), текст оздоблено авторськими малюнками, вміщено підбірку фотографій. Крім цього, автор вводить у книжку окремі дописи зі свого афганського щоденника, з одного боку це хороший прийом для того, щоб побачити наскільки змінилася українська армія, з іншого – паралелізація подій конфліктів, ініціаторкою яких була Росія, як би вона не називалася: Союз радянських соціалістичних республік чи Російська Федерація.

„29.05.1986, Пули-Хумри, Афганістан

спогади

“Рота, падйом!” Ненавиджу цю команду. Швидко одягаємося та шикуюємося перед казармою – модулем. Ротний вказує командирам взводів сектори пошуку, рушаємо прочісувати територію. Виявилось, що три години потому із піхотного полку, який знаходиться за 2 км по долині, зник боєць. Спочатку його шукав взвод, потім рота, потім батальйон. Тепер задіяли і нашу 59 автобригаду. Шукали майже до ранку, нічого, просто така собі нічна прогулянка – по автомобільному звалищу, нищпорили між купами іржавого заліза та рамами вантажівок під противний регіт шакалів. Я дуже боявся наступити на кобру, їх тут безліч, тому перед кожним кроком розгортав пісок перед собою довжелезноюалюмінієвою трубкою від КамАЗівського компресора. Звісно, уже і не лягали. Прямо зі звалища вирушили в парк на шиккування.

Про долю зниклого дізнались майже за півроку. Хлопець втік від дідовських знущань. Потрапив до загону польового командира Ахмад-Шаха. Прийняв Іслам став інструктором зі стрільби, ходили чутки, ніби був у великій довірі самого Ахмад-Шаха. Але був обміняний на полоненого американського військового радника. Пізніше його судили в Ташкенті.

¹² Там же, s. 395.

07.08.2015, селище Черненко “Отшельник”

00:10

Перші жертви в батальйоні. У розвідувальному взводі під час побутової сварки від вогнепального поранення загинув розвідник. Ще одного поранено. Стрілья взяли під варту. Звісно, подробиць ніхто не розповідає. Та, гадаю, без горілки не обійшлося¹³.

Авторське визначення „щоденник” зробив і Максим Петренко власній книжці „Спокійної ночі”. В анотації вказано, що це роман-щоденник, що не є правдою і це спростовує сам автор у розділі „Від автора”:

„Ця розповідь має початок вечором 26 червня 2014 року. <...>

Основною стала переписка, яка зберігалася на серверах глобальної мережі. Вона допомогла не піддатися неправдивим спогадам, що з’являються з часом у кожного.

У реконструкції подій мені допомагало багато бійців. Інформацією, зауваженнями, уточненнями”¹⁴.

Отже, маємо інтернет-листування і відтворення подій. Власне, текст зверстано, як ФБ сторінку, з використанням смайликів, тільки розбиту листуванням із месенджера, а подекуди – листуванням із фотографіями:

„19.38

You are okay?))

20.21

Угу)

Відпочиваю перед чергуванням нічним)

Казали, що нас офіційно прослуховувть.

20.27

))

Таааа... можеш подробиць не писати) просто, що все ок)

Доречі, було нескладно здогадатися, де ти)

<...>

04.06.2014

3:40

Волнуемся! Пишут, что вас штурмуют ☹

12:10

Ні, основну базу не штурмували.

¹³ Nikolaiev M., *Shchodennyk neprofesiinoho viiskovoho*, Zhytomyr 2019, s. 59-60.

¹⁴ Petrenko M., *Spokiinoi nochi*, Kharkiv 2019, s. 3.

Тільки вогонь по безпілотнику потужний ми вели вночі, напевно в усій окрузі
чутно було

Фух!!

З інтернетом проблеми були, щойно налагодилось

Годуть навіть краще, ніж під Києвом)

Фото позавчорашнє. Не пролазило мережею.

[Фотографія – О. С.]

Класс))) сурьезный!!! обосрацо)

не тяжелый обвес?

Нормальний. Близько 20 кг, лише спати у такому незручно

<...>

Вранці командир взводу відібрав групу і вони пішли на вихід за межі бази.

В АТЦ ми почали активно користуватися виданими нам котелками. Після їжі підвішуємо їх у розташуванні на натягнуті для сушіння білизни капронові нитки”¹⁵.

Таким чином, ми отримаємо наступне, в основу книжки покладено листування (здається, це єдиний випадок у воєнній літературі, коли основою і структурою книжки про сучасну російсько-українську війну, став епістолярій), є розлогі пости-спогади, тож жодним чином книжка не є щоденником, хронологічний принцип – не принцип записок, листування. Роман – це жанр художньої літератури, з белетризації у „Спокійної ночі” є хіба що розбивка на глави (0. Мить на вулиці Миру, 1. Майдан, 2. Тренування, 3. Ізюм – АТЦ, 4. Слов'янськ, 5. Повернення, Післямова), та й риси художності відсутні. Ми вважаємо що „Спокійної ночі” належить до жанру спогадів.

Ще варто сказати за назву. В українській мові існує скалькована з російської форма „спокійної ночі”, її український відповідник – „добраніч”. М. Петренко обіграє в назві 2 значення:

„21:06

Вдома)

Просто падаю від втоми.

¹⁵ Там же, s. 138-140.

21:11

Дякую за цілий день)

21:12

))

21:41

Я наче і не втомився, але спати хочеться)

21:42

Я дуже втомилася.

Спокійної ночі, якщо ідеш спати)

22:09

Так, все ж таки іду спати

Мало спав останнім часом, і багато вражень сьогодні))

Спокійної ночі)

22:09

Спокійної ночі

Ця ніч дійсно спокійна. Перша спокійна за багато-багато ночей.

Мені не сниться війна. Лише хороше”¹⁶.

Крім того, за усними свідченнями автора, на фронті це прощання так само має подвійне значення: добраніч і спокій.

Чітко в жанр і нотаток, і спогадів влучив Назар Розлуцький, кандидат історичних наук, із книжкою „Нотатник мобілізованого”. Однак, і в нього не обійшлося без новацій.

Нотатник складається з окремих розповідей які мають не тільки заголовки, а ще й підзаголовки, а також віршований епіграф: Вступ, Початок. Повістка, Перше знайомство з армією: рівненська „учебка” (а також короткий опис отриманого мною армійського обмундирування та майна), Навчання на рівненському полігоні, Люди, побут і думки (останні безтурботні часи в армії), Яворівський полігон (про сухпайки, отримання нової спеціальності, навчання, побут, хворобу і все інше), Приїзд у Запоріжжя. Бойове злагодження, Приїзд в АТО і таборування, Бойові чергування. Перше бойове завдання (а також розповідь про те, як я почав освоювати нові військові спеціальності та як наша батарея отримала свій легендарний позивний), Бойові дії у серпні 2015-го (про різні пригоди, археологічні розкопки і несподіваний прихід слави), Чак Норріс і ОБСЄ,

¹⁶ Там же, s. 309.

Премія і перша відпустка (а також розповідь про волонтерське постачання і про те, як ми в армії заснували бібліотеку й організувати поетичний вечір), Новий комбат і аватари (а також про прізвиська у нашій батареї), Підготовка до зими: будівництво бліндажів, Дрова, свята і кухонна ревізія (або що ми робили у жовтні 2015 року), Наші хвостаті бійці (песики та котики), Початок зими (про розвантаження дров, експропріаці майна зі штабу бригади, мої нагороди та про те, як Чак Норріс сепарів ловив), Зимова відпустка та повернення (про те, як я потрапив у бліндаж 2-го розрахунку, моїх нових сусідів, гігієну в АТО та Мікромайора), Монотонність служби (про УБД, зарплати, культурні заходи та нудьгу, а також мої роздуми про потребу воювати за Донбас), Весна і спорт (тренажер, волейбол, змагання, демобілізація 4-ї хвили, поява контрактників), Поїздка на КСП (а також роздуми про страх і нудьгу), Пригоди на КСП (облаштування, проживання, чергування, стосунки з тамтешніми бійцями), Поновлення бойових дій: дембельський акорд „Белки” (і знову про аватарів – цього разу востаннє), Додому! Додому! (повернення в Запоріжжя, заключні пригоди та демобілізація), Останній день служби, Післямова.

Власне, у заголовках і підзаголовках – короткий виклад змісту книжки, а також відбулася фіксація специфічної лексики, що утворилася за час війни – аватар, сепар.

Щодо віршованих епіграфів. Це вірші автора нотаток. Для прикладу, наведемо епіграфи двох останніх глав – Останній день служби й Післямови:

„Ніхто не знає, як працює любов,
з яких рухів вона народжується, з яких розмов,
з якої виймається радості, з якої вини.
Але вона працює, спробуй її зупини.
Тонко-тонко проходячи між вен,
ледь торкачись лезом імен,
виснучи в порожнечі,
не маючи опертя,
за крок від смерті,
за крок від життя”¹⁷.

„Політика – це далі жити в своїй країні.
Любити її такою, якою вона є насправді.

¹⁷ Rozlutskiy N., *Notatnyk mobilizovanoho*, Kyiv 2018, s. 223.

Політика – це знаходити слова: важкі, єдині,
і лагодити все життя небеса несправні.
Політика – це любити тоді, коли лякає
саме слово любов, коли не шкодують бранців.
Релігія – це відчуті на дотик, своїми руками,
Як знімаються шви із того, кому не давали шансів.
Релігія – це телефони, зроблені в Китаї,
це священники з простреленими паспортами.
Війна, мов сука, вигодовує щенят, яких їй підкидають,
назавжди роблячи їх сестрами та братами.
Твої брати з грізними позивними.
Твої поети з недописаними віршами.
Земля з гарячим камінням лежить під ними.
Апостоли за ними стоять з книгами і ножами”¹⁸.

Ще однією новацією Н. Розлуцького стало додавання, як ілюстративного матеріалу, крім фотографій, скрінів постів, що стосувалися тієї чи іншої події у житті автора або виклад його політичних поглядів. Так, у главі про початок зими йдеться про урочисте шикування до Дня Збройних сил України, глава ж починається скрінами дописів від 5 грудня 2015 року й 6 грудня 2015 року: „На сьогоднішньому урочистому шикуванні з нагоди 24ї річниці від створення Збройних Сил України узнав чимало приємних новин: - що моє звання уже не солдат, а сержант <...>”¹⁹, „Значиться, помилочка вийшла. Не сержанта – поки тільки молодшого сержанта”²⁰.

Отже, констатуємо, що нові автори-мемуаристи модернізують жанри щоденника, спогадів і нотаток.

Підбиваючи підсумки, хочеться зазначити, що проза написана ветеранами, бійцями й волонтерами є своєрідною літературою *military exploitation*. Ця література в популярній формі, переважно художній, продукує ідеї, які мотивують під час воєн, і є своєрідною реабілітацією для тих, хто з війни повернувся. Це явище досить поширене у світі, наприклад, у США, де воно, власне і з'явилося, - це комерційні видання з нескладним сюжетом й оспівуванням маскулінності, в РФ – явище перетворилося на

¹⁸ Там же, s. 229.

¹⁹ Там же, s. 141.

²⁰ Там же, s. 142.

кадавра „можем повторить” і теж у художній площині, в Україні ж література *military exploitation* стала літературою фекшн.

Література:

Faction. Tryb dostęp: https://alchemipedia.blogspot.com/2010/05/faction-literary-term.html?fbclid=IwAR2A6DPj2Fym7d0N_TECIoviEcTqYrDb50SY2aypa10mi1cgJEzWn6iTxmw [dostęp: 19.01.20].

Faction. Tryb dostęp: https://enacademic.com/dic.nsf/enwiki/957333?fbclid=IwAR37jup691gosfJhJexG5Q5bEHVEXxwroCDbDP_ffL6qjqv28PNQGIUhVmU [dostęp: 19.01.20].

Horkyi Luk, *Tak voiuvat nizzia*, Kyiv 2019, s. 45.

Lietopis po Ipatievskomu spisku. Polnoie sobraniie russkikh lietopisiei. Ipatievskaiia letopis, Izdaniie vtroe, S.-Peterburg 1908, s. 96.

Nikolaiev Mykola, *Shchodennyk neprofesiinoho viiskovoho*, Zhytomyr 2019, s. 59-60.

Petrenko Maksym, *Spokiinoi nochi*, Kharkiv 2019, s. 288.

Pustovit Valeriia, *Ukrainska pysmennytska memuarystyka 19 stolittia: natsiietvorchyi dyskurs*, dys. ... d-ra filol. nauk : 10.01.01, Luhansk 2010, s. 97-98.

Rozlutskyi Nazar, *Notatnyk mobilizovanoho*, Kyiv 2018, s. 223.

Shchodennyk, Literaturoznavchyi slovnyk-dovilnyk, Kyiv 1997, s. 745.

Yakornov Dmitrii, *To ATO. Dnevnik dobrovoltsa*, Kharkov 2016, s. 3.